

Referaternes indhold? Da ministermødet er det organ, hvor den samlede regering optræder, drejer møderne sig om ministrenes fremsættelse af lovforslag, som diskuteredes af de øvrige regeringsmedlemmer. Hvis der kunne opnås enighed om sagen, blev forslaget fremmet til det officielle statsråd, i modsat fald blev forslaget lagt på hylden. Afgørende for samarbejdets forløb var, at intet lovforslag søgtes gennemført, hvis blot ét af partierne var imod det. Herudover fremlagdes en del oplysninger bl. a. vedrørende forsyningssituationen, ligesom informationer udveksledes mellem de enkelte ministre.

Med enighed om den politiske linie kunne det undertiden holde hårdt. Således var de Konservative modstandere af sikringsstyrkens indskrænkning, og Rottbøll truede en overgang med at forlade regeringen (s. 182). Imod de flestes forventning gik samarbejdet med J. C. Christensen ganske godt, selv om der også her var episoder, hvor borgfreden var i fare (ss. 196 f., 203 ff. og 215 f.). Den alvorligste situation omkring ministeriet opstod dog i maj 1917, da Stauning deltog i en socialdemokratisk fredskonference i Stockholm. Episoden førte til, at Rottbøll indgav sin demissionsbegæring, og da han alligevel overtaltes til at blive, medførte det sprængningen af det konservative parti.

Ved læsning af mødereferaterne virker det slående, at diskussioner endsige uenighed mellem de radikale ministre indbyrdes ikke forekom på møderne. Dette skyldes utvivlsomt, hvad udgiveren også anfører, at ministeriets inderkreds (Zahle, Brandes, Munch, Rode og Scavenius) ved private sammenkomster fastlagde den politiske kurs, men tillige at man ønskede at optræde samlet over for oppositionens førstemand, J. C. Christensen. Med ham kunne der til gengæld opstå alvorlige kontroverser, og referaterne har gode eksempler på ordvekslinger mellem den »snu ræv« og henholdsvis Munch og Zahle (ss. 147 ff. og 196).

Med udgivelserne af P. Munchs erindringer 1914–18 (1961) og senere Ove Rodes dagbøger (1972) virker en hel del af »Ministermødeprotokol«-bogen velkendt. Medvirkende hertil er, at Munchs erindringsbind bl. a. bygger på disse mødereferater. Alligevel må udgivelsen betegnes som en gevinst for den historiske udforskning af Danmark under den 1. verdenskrig.

Torben Hansgaard

EKKEHARDT ANER/KARL KERSTEN: DIE FUNDE DER ÄLT-
REN BRONZEZEIT DES NORDISCHEN KREISES IN DÄNEMARK,
SCHLESWIG-HOLSTEIN UND NIEDERSACHSEN. *Band I. Frederiks-
borg und Kxbenhavn amt. Verlag Nationalmuseum København/Karl Wach-
holtz Neumünster 1973. 208 s., 175 tavler og 6 kortbilag. Pris 385,25.*

Denne bog er første bind i en planlagt serie på ca. 10 bind, hvis formål er at dokumentere den ældre bronzealder i Danmark, Schlesvig-Holsten og Niedersachsen så fuldstændigt som muligt. Heraf vil de danske fund alene optage 7–8

bind. De svenske fund fremlægges på tilsvarende måde af Andreas Oldeberg (dette værk er netop ved at udkomme, og vil blive anmeldt i et senere nummer), mens de tilstødende områder i Nordtyskland også efterhånden er udførligt publiceret (F. Laux: *Die Bronzezeit in der Lüneburger Heide*, Hildesheim 1971; H. Schubart: *Die Funde der älteren Bronzezeit in Mecklenburg*, Offa-Buch 26, 1973; K. Kersten: *Die Funde der älteren Bronzezeit in Pommern*, Hamburg 1958). Når det sidste bind er udkommet i den foreliggende serie vil det sydskandinaviske og nordtyske område, der i ældre bronzealder udgjorde et sammenhængende kulturområde, således være tilnærmelsesvist totalpubliceret, med undtagelse af Norge. En enestående situation indenfor arkæologien, og i særdeleshed når man tager i betragtning, at materialet fra bronzealderen hører til det mest omfangsrige i forhistorien. Dette skulle byde på muligheder for en intensiv nyudforskning af denne epoke, hvilket da også er forfatterens mål, som det udtrykkes i indledningen. »Eine Intensivierung der Erforschung der älteren nordischen Bronzezeit hängt ohne Zweifel davon ab, ob es gelingt, das gesamte Fundmaterial der internationalen Forschung in einer Weise darzubieten, die den wissenschaftlichen Erfordernissen genügt. Diesem Ziel dient unser Vorhaben.«

I hvilket omfang dette vil lykkes afhænger imidlertid af værkets dokumentationsniveau. Jeg skal derfor give en kort beskrivelse af dets opbygning og udstyr, samt en vurdering af anvendelsesmulighederne.

Bind I indledes med en kort geologisk beskrivelse af de danske øer ved Sigurd Hansen. Derefter følger på de næste 200 sider fundkataloget, der omfatter 600 numre, opdelt efter amter, herreder og sogne (den gamle sogneinddeling følges, i overensstemmelse med Nationalmuseets praksis). Hver eneste bronzegenstand findes afbildet i 2:3 på 123 tavler, og til slut er der fotografier af udvalgte fundsteder på de sidste 50 tavler. Med bind I følger endvidere 6 kortblade over Sjælland i 1:100.000 hvorpå alle registrerede gravhøje og megalitanlæg er afsat. De lokaliteter der har afgivet fund fra bronzealderen er forsynet med et nummer, der svarer til katalognummeret. Værket fremtræder i tilpas stort format i stiv indbinding, og er både indholdsmæssigt og typografisk vel disponeret. Det virker derfor umiddelbart let og behageligt at anvende. Dette indtryk holder sig også når man går i detaljer.

I katalogdelen indledes beskrivelserne af hvert herred med en kort sammenfatning i tabelarisk form af alle registrerede megalitanlæg og gravhøje fordelt på sogne. I de næste kolonner er opført hvor mange af disse der har leveret fund fra ældre bronzealder, samt hvor mange depoter der er fundet. På denne måde er det muligt, ved anvendelse af lidt simpel statistik, at danne sig et indtryk af, hvor stor en andel de udgravede høje udgør af den totale mængde høje, samt om der eventuelt optræder skævheder. Dette er vigtige oplysninger ved en vurdering af fundenes repræsentativitet. Fundoplysningerne er taget fra protokoller og beretninger i museer og privatsamlinger, dog først og fremmest Nationalmuseet. De indledes med en kort topografisk beskrivelse, der i stort omfang bygger på forfatterens egne besøg på lokaliteterne. En imponerende indsats. Der-

efter følger en beskrivelse af fundomstændighederne, dels de nutidige (finder, udgraver, indberetningsår m.v.), dels de forhistoriske i det omfang de er registreret. I de tilfælde hvor der foreligger plan- og snittegninger er disse gengivet omtegnet, således at der er et vist enhedspræg over alle tegninger. En kort genstandsbeskrivelse findes, med angivelse af patinering. Derefter citeres den litteratur hvor fundet findes omtalt, og til slut findes et kort resume med dateringen angivet.

Kataloget er således overskueligt og let tilgængeligt, og oplysningerne kan næppe være mere udførlige. Eventuelle mindre fejl eller mangler kan først en videnskabelig efterprøvning afsløre, men da kataloget er opbygget direkte på protokoller og beretninger kan de antages at være ubetydelige. Det må fremhæves som et plus at så meget er taget med. En lille ting som indberetningsåret er således overordentlig vigtig i forbindelse med beregninger over fundmassens repræsentativitet. På grundlag heraf kan man f. eks. opstille diagrammer over fundfrekvensen. Genstandsbeskrivelserne er ret knappe, men her træder tegningerne til. I forbindelse med patinabeskrivelsen kunne man have ønsket et forsøg på at systematisere graden af korosion, der er væsentlig i visse sammenhænge. En anden ting der savnes er en beskrivelse af genstandenes slid, som ikke umiddelbart fremgår af tegningerne, der så vidt muligt er rekonstrueret tilbage til deres »oprindelige« udseende. Dette forekommer mig en smule problematisk i betragtning af, at der findes så få oplysninger om genstandenes nuværende udseende og tilstand. I sig selv repræsenterer tegningerne imidlertid et højdepunkt i eksakt og smuk dokumentation indenfor arkæologien, og det er et spørgsmål om det nogensinde igen vil blive økonomisk muligt at nå et tilsvarende niveau. En sammenligning med genstandene selv viser præcision i mindste detalje. Tegningerne vil således kunne danne udgangspunkt for vidtrækkende studier. Kun tekniske analyser af f. eks. punselteknik vil kræve primære genstandsstudier, og det gælder som nævnt også slidanalyser.

Alt i alt repræsenterer dette værk dokumentation i højeste klasse. Serien vil derfor kunne danne udgangspunkt for avancerede studier af bebyggelsesmæssige, sociale og økonomiske strukturer i Nordens bronzealder. Dette betyder at dens forum er internationalt. Jeg tror imidlertid også at de enkelte bind må have stor interesse for lokalt interesserede, der her kan få alt at vide om de fund der er gjort på egnen. Serien har derfor sin ligeså naturlige plads på de større biblioteker.

Planen til dette publikationsprojekt blev udkastet i 1958. Store omkostninger og et stort arbejde er gået forud for udgivelsen af bind I, så store, at en færdiggørelse af projektet i sin nuværende form måske er tvivlsom – specielt efter E. Aners pludselige død. Et ophør eller blot en niveausænkning vil imidlertid betyde et uopretteligt tab for fremtidig forskning. Derfor er der grund til at håbe, at en fortsat udgivelse efter retningslinierne i bind I vil kunne finde sted.

Kr. Kristiansen